

ฉกทศน์ซุ่มชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: มุมมองจากหลากหลายภาคส่วนในท้องถิ่น

Community Scenario of Maha Phram Sub-District Municipality,
Bang Ban District, Phranakon Si Ayutthaya Province:
The Perspectives from Local Multi-Stakeholders

อัศวินท์ ศาสนพิทักษ์ / Dr. Akarawin Sasanapitak

อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาการบริหารรัฐกิจและปกครองท้องถิ่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Lecturer Dr. of Public Administration and Local Government Program,

Faculty of Humanities and Social Science, Phranakon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 2 กรกฎาคม 2564 / แก้ไขบทความ 21 กันยายน 2564 / ตอรับบทความ 22 กันยายน 2564

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ชุมชนและศึกษาฉกทศน์ซุ่มชนของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยอาศัยวิธีวิทยาการประเมินชนบทอย่างเร่งด่วน (Rural Rapid Appraisal: RRA) ซึ่งประกอบด้วย การสำรวจข้อมูลชุมชนและการจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion : FGD) จากผู้แทนภาคส่วนในชุมชนที่หลากหลาย จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากผู้นำชุมชน และผู้แทนจากองค์กรภาคประชาสังคม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากในสามด้าน คือ สิ่งแวดล้อม นโยบายการพัฒนานอกพื้นที่ และโครงการพัฒนาขนาดใหญ่จากภาครัฐ ในส่วนของฉกทศน์ซุ่มชนแห่งนี้ พบว่า ในระยะ 5 ปี พื้นที่แห่งนี้น่าจะมีความสำเร็จของโครงสร้างพื้นฐานในท้องถิ่น กลุ่มธุรกิจดั้งเดิมอาจจะหายไป และประชาชนในพื้นที่จะออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ในระยะ 10 ปี พบว่า ประชาชนในวัยแรงงานในพื้นที่อาจจะย้ายไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็ก ระยะ 15 ปี พบว่าในพื้นที่อาจจะมีการประกอบอาชีพในรูปแบบใหม่ และในระยะ 20 ปี คาดว่าความเป็นเมืองอาจจะเข้ามาสู่ในพื้นที่ท้องถิ่นนี้ จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าพื้นที่นี้เคยมีสภาพความเป็นชุมชนชนบทมาก่อน

คำสำคัญ : ฉกทศน์ซุ่มชน ภาคส่วนในท้องถิ่นที่หลากหลาย เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Abstract

The objectives of this research article were to study the community situations and to study the future community scenario of Maha Phram sub-district municipality, Bang Ban district, Phranakhon Si Ayutthaya province. The research was conducted under the qualitative research method, applying Rural Rapid Appraisal Technique (RRA) which consists of community data survey and Focus Group Discussion (FGD). There were 15 people from local multi-stakeholders who participated in FGD, including the representatives from local government organizations, those from community leaders, and ones from civil society organizations. The results revealed that there was a tremendous change in community situations with these three aspects: environment, outside-area development policies, and large-scale development projects from the government sector. With respect to the future community scenario, it could be predicted that in the next 5 years, the local infrastructure of this area would possibly be unified; the traditional business segments might disappear; moreover, the locals are likely to work outside the area. In the next 10 years, the working-age locals would conceivably move to work outside the area, which may result in the elderly and children found as the majority of local residents. Besides, in the next 15 years, there is a tendency for new business types to emerge in the area. Finally, in the next 20 years, the urbanization might dominate this area to such an extent that it would be unrecognizable as having been a rural community before.

Keywords : Community Scenario, Local Multi-Stakeholders, Maha Phram Sub-District Municipality, Phranakhon Si Ayutthaya Province

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ชุมชนเป็นฐานรากที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยแต่ละชุมชนมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ถูกกำหนดมาจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง (Top-Down Approach) กล่าวคือเป็นการกำหนดนโยบายพัฒนาจากกระบวนการของรัฐส่วนกลาง (Central Government) สู่หน่วยของการปกครองในระดับจังหวัดและท้องถิ่น กระบวนการกำหนดแบบยุทธศาสตร์ดังกล่าวส่งผลให้แนวทางการพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาอาจจะยังขาดกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือบริการสาธารณะที่จัดขึ้นนั้น อาจจะไม่ตรงต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ประเทศไทยมีการกำหนดแผนการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน โดยเริ่มตั้งแต่มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนแผนให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของการพัฒนาประเทศอย่างสม่ำเสมอ จนในปัจจุบันแผนพัฒนาได้รับการปรับปรุงจนเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2565)

ยิ่งไปกว่านั้นในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยได้เริ่มกำหนดแผนพัฒนาประเทศระยะยาว ชื่อเรียกว่าแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศให้ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยนโยบายตามแผนดังกล่าวจะปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมตามแผนพัฒนาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมของบริบทเชิงพื้นที่ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัดหรือแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น ดังนั้น หากมีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาประเทศที่ชัดเจน ประกอบกับมีกระบวนการมีส่วนร่วมหรือการรับฟังความคิดเห็นของท้องถิ่นประกอบไปด้วยแล้ว ย่อมจะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเหมาะสมกับบริบทภายในพื้นที่ (ภาวิดา เจริญจินดารัตน์ และดวงมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์, 2561)

สำหรับการศึกษาการกำหนดภาพอนาคต (Future Scenario) ของประเทศไทยในอดีตโครงการวิจัยที่กำหนดภาพอนาคตในระดับเมืองและชุมชนซึ่งโครงการที่ถือว่าเป็นโครงการแรกที่ทดลองวิธีการมองอนาคตในการวางนโยบายและแผนการพัฒนาเมืองในประเทศไทย คือ โครงการภาพอนาคตเมืองลำพูน พ.ศ. 2570 ซึ่งดำเนินการโดยศูนย์คาดการณ์เทคโนโลยีเอเปค โดยผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจากอดีต เพื่อกำหนดภาพอนาคตของเมืองในอีก 20 ปีข้างหน้า ใน พ.ศ. 2553 ประเทศไทยยังมีโครงการฉายภาพอนาคตเชียงคาน พ.ศ. 2580 ซึ่งเป็นการคาดการณ์สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในอีก 30 ปีล่วงหน้า (อภิวัฒน์ รัตนวราหะ: 2563) นอกจากนี้ ยังมีงานของ ไชยมนู กุนอก และปิยพงษ์ บุขบงก์ (2561) ทำการศึกษาจากทัศนกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นเชิงเกษตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ในพื้นที่ชุมชนบ่อแกและบ่อทอง อำเภอกุตุรง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่าจากทัศนกรรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นเชิงเกษตรที่เป็นไปได้มีระยะเวลาการดำเนินการใน 5 ปี โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะเตรียมความพร้อม ระยะการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และระยะการขับเคลื่อนให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ ยังพบว่าเครือข่ายการพัฒนาทุกภาคส่วนต้องร่วมกันดำเนินการพัฒนาทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายกับชุมชน ตัวบุคคล ในลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยต้องมองเป้าหมายร่วมกันในผลประโยชน์ของชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพอนาคต (ฉากทัศน์) ที่เกิดขึ้นจากประชาชนในชุมชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ ซึ่งเป็นภาพอนาคตนอกเหนือจากแนวนโยบายการพัฒนาที่รัฐซึ่งเป็นผู้กำหนด โดยเป็นภาพอนาคตที่เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นเจ้าของทรัพยากรเอง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ชุมชนของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาภาพอนาคตชุมชนของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยอาศัยวิธีวิทยาการประเมินชนบทอย่างเร่งด่วน (Rural Rapid Appraisal : RRA) ซึ่งพัฒนามาจากศูนย์ที่ปรึกษานานาชาติด้านการวิจัยทางการเกษตร Consultative Group on International Agricultural Research Centers: CGIAR) (นางนภัส คุ้มวิญญู เที่ยงมกล, 2551) ด้วยวิธีการสำรวจข้อมูลชุมชนและจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion : FGD) จากผู้แทนภาคส่วนในชุมชนที่หลากหลาย (Multi-Stakeholder) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย (1) ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) ผู้แทนจากผู้นำชุมชน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และ (3) ผู้แทนจากองค์กรภาคประชาสังคม โดยได้กำหนดข้อคำถามสำคัญในการจัดประชุมกลุ่มย่อยในครั้งนี้ คือ

- 1) สถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ชุมชนมหาพราหมณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร
- 2) การเปลี่ยนแปลงในชุมชนมหาพราหมณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
- 3) ภาพอนาคตชุมชนมหาพราหมณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในระยะ 5 ปี 10 ปี 15 ปี และ 20 ปีเป็นอย่างไร

4.ผลการวิจัย

4.1 การประเมินสถานการณ์ชุมชน

เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีประวัติในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพื้นเมืองไม่ค่อยชัดเจนนัก อย่างไรก็ตาม มีการคาดการณ์ว่า ชุมชนแห่งนี้ น่าจะเป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวมอญที่อพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ประกอบด้วย 3 ตำบล คือ ตำบลมหาพราหมณ์ ตำบลสะพานไทย และตำบลวัดยม มีจำนวนครัวเรือน 3,209 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,535 คน¹ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนด้านช่วงอายุของประชากรในพื้นที่แล้ว พบว่าเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีอัตราการเกิดของประชากรในพื้นที่ลดน้อยลงเล็กน้อย โดยจากข้อมูลพบว่า อัตราการเกิดตั้งแต่แรกเกิด (0 - 4 ปี) ในปี พ.ศ. 2558 มีจำนวน 494 คน แต่ในปี พ.ศ. 2562 มีจำนวน 397 คน นอกจากนี้ ยังพบว่าจำนวนประชากรวัยสูงอายุซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นมาก โดยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลแล้ว พบว่าในปี พ.ศ. 2558 เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีประชากรผู้สูงอายุจำนวน 1,440 คน และในปี พ.ศ. 2562 จำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่ได้เพิ่มสูงเป็น 1,624 คน ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากข้อมูลข้างต้นแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า มีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่แห่งนี้ น่าจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ พบว่าข้อมูลด้านอาชญากรรมในพื้นที่เมื่อนำมาเปรียบเทียบในระหว่างปี พ.ศ. 2559 2560 และ 2561 จะพบว่าในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีการเกิดขึ้นของคดีอาชญากรรมคดีอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ 51 คดี 110 คดี และ 139 คดี ตามลำดับ (แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ 2563 – 2567, 2563)

¹ แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ 2563 – 2567 ข้อมูล ณ 22 พฤษภาคม 2562

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนเบื้องต้น พบว่าชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีโครงการพัฒนาหรือโครงการภาครัฐขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างเป็นพลวัต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในแต่ละครั้งส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การเกิดขึ้นของบ่อขยะในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ ซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพและอนามัยของคนในท้องถิ่น และในเวลาต่อมาได้เกิดการพัฒนาเป็นโครงการส่งเสริมการผลิตไฟฟ้าจากการกำจัดขยะโดยเป็นการร่วมทุนระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดและบริษัทเอ็นคอม เวนส์ ทู เอเนอร์จี้ (25 ก.ย. 2563) นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2562 รัฐบาลได้นำเอาโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนแห่งนี้คือ “โครงการคลองระบายน้ำหลากบางบาล-บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งเป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยาอันเนื่องมาจากการระบายน้ำไม่ทันโดยโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประชาชนในเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ เนื่องจากต้องมีประชาชนส่วนหนึ่งได้รับการเวนคืนที่ดินเพื่อเตรียมไว้สำหรับการดำเนินโครงการดังกล่าว ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องเตรียมตัวในการหาที่อยู่ใหม่หรืออพยพไปอยู่นอกพื้นที่ รวมทั้งกลุ่มธุรกิจในพื้นที่ใกล้เคียง คือ ธุรกิจการขายทรายที่ต้องมีการขนส่งโดยใช้รถบรรทุกในการขนส่ง ซึ่งต้องใช้ถนนในพื้นที่มหาพราหมณ์ ส่งผลให้เกิดฝุ่นควันทมลพิษทางอากาศ ความสกปรกบนพื้นถนน การชำรุดของถนนที่เร็วกว่าปกติ เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ต้องมีการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านสุขภาพและอนามัย ยิ่งไปกว่านั้นการเข้ามาของแผนนโยบายการพัฒนา หรือโครงการพัฒนาของภาครัฐขนาดใหญ่ดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งจากการประชุมกลุ่มย่อยอาจจะสรุปได้ดังนี้

- 1) กิจการภาคการเกษตรอาจจะถูกแทนที่โดยกิจการภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ
- 2) การจ้างงานในพื้นที่ลดน้อยลงอันเนื่องจากประชาชนในพื้นที่ออกไปประกอบอาชีพอื่นนอกพื้นที่
- 3) ปัญหามลพิษทวีความรุนแรงขึ้นและส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนในท้องถิ่น

4.2 การเปลี่ยนแปลงในชุมชน: อดีตถึงปัจจุบัน

แต่เดิมพื้นที่ในเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล ถือได้ว่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ด้วยสภาพทางบริบทพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปประกอบกับการเข้ามาของโครงการภาครัฐขนาดใหญ่ เช่น การจัดทำบ่อขยะ การจัดทำคลองส่งน้ำ จึงทำให้รูปแบบการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นสภาพปัจจุบันในพื้นที่ยังคงพบเห็นประชาชนทำการเกษตรกรรมอยู่ และอีกส่วนหนึ่งประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจบริการนอกพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีธุรกิจดั้งเดิมภายในพื้นที่ คือ ธุรกิจการเผาอิฐ การทำกางเกงเจเจ เป็นต้น

ปัจจุบันพบข้อมูลเกษตรกรไม่สามารถทำนาในพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำ ซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูงในการสูบน้ำมากขึ้นมาทำการเกษตร จึงยิ่งทำให้ประชาชนที่ทำการเกษตรกรรมมีจำนวนลดน้อยลงยิ่งไปอีก ประชาชนส่วนหนึ่งต้องไปประกอบอาชีพอื่นในภาคอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ เช่น นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ อำเภออุทัย นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค อำเภอบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมนวนคร หรือสวนอุตสาหกรรมบ้านแพน อำเภอเสนา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบประเด็นที่น่าสนใจจากการประชุมกลุ่มย่อย คือ ความเชื่อมโยงระหว่างประเด็นทางเศรษฐกิจและประเด็นทางสังคม

และวัฒนธรรมในพื้นที่ กล่าวคือ ความยำแยะของปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อมาจากภายนอก ชุมชนสู่ภายในชุมชน ทำให้คนในพื้นที่ขาดรายได้หรือมีรายได้ลดน้อยลง ทำให้ประชาชนยิ่งให้ความสนใจกับการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ให้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนยังมีความห่างไกลกับสถาบันทางศาสนามากยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อประชาชนห่างไกลจากหลักธรรมทางศาสนา ก็ยังมีความเป็นไปได้ว่าการดำเนินชีวิตประจำวัน อาจจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือการกระทำผิดต่อบาป ส่งผลในด้านลบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์อีกประการหนึ่ง ยังพบว่า อัตราการแต่งงานหรือการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรมีจำนวนมากขึ้น ในบางรายเป็นการแต่งงานหรือการตั้งครรภ์ในสภาพที่ยังไม่พร้อม ซึ่งมักจะตามมาด้วยปัญหาการหย่าร้างหรือปัญหาการปล่อยปลະละเลยเด็กเสมอ นอกจากนี้ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงในด้านสุดท้ายของพื้นที่นี้พบว่า ผลจากความเจริญเติบโตที่เข้ามาในพื้นที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่เช่นกัน โดยแต่เดิมพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีการสัญจรทางน้ำโดยใช้เรือเป็นหลัก ในเวลาต่อมารูปแบบการขนส่งก็เปลี่ยนแปลงเป็นการสัญจรทางบกโดยใช้ถนน และได้มีการพัฒนาคุณภาพของถนนเป็นระยะ ๆ จนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่ประชาชนในพื้นที่มักจะให้การสัญจรทางถนนเป็นหลัก ซึ่งในอีกไม่นานโครงการขุดแม่น้ำเพื่อใช้เป็นทางสัญจรให้เรือขนส่งสินค้า และการตัดถนนที่มีความกว้างและมีคุณภาพมากขึ้น โดยเหตุผลด้านการคมนาคมที่ดีมากขึ้นทำให้บริบทของสภาพทางกายภาพมีการเจริญมากขึ้น

4.3 ฉากทัศน์ชุมชน

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกำหนดฉากทัศน์ในชุมชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ จากตัวแทนจากประชาชนซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ (Focal Person) ในพื้นที่ พบว่าบุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกำหนดฉากทัศน์ชุมชน โดยสามารถแบ่งออกเป็นระยะ 5 ปี 10 ปี 15 ปี และ 20 ปี โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 5 ปี

ด้วยแนวโน้มความเจริญในพื้นที่ที่เพิ่มสูงขึ้น โดยส่วนหนึ่งมาจากโครงการพัฒนาและนโยบายของภาครัฐ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าความเป็นเมืองเริ่มเข้ามาแทนที่ความเป็นสังคมชนบทของพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ ดังนั้นหากจะให้คาดการณ์ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 5 ปี จะพบว่าจะเกิดความสมบูรณ์ของโครงสร้างพื้นฐานในท้องถิ่น อาทิเช่น ถนน ระบบไฟฟ้า และระบบน้ำประปา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะหายไปจากชุมชนแห่งนี้คือกลุ่มธุรกิจดั้งเดิม เช่น ธุรกิจการเผาอิฐ ธุรกิจการเผาถ่าน ซึ่งอาจจะมีแนวโน้มยุติลงเนื่องจากเป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดมลพิษสูงในท้องถิ่น รวมทั้งความนิยมของธุรกิจเหล่านี้ในพื้นที่เริ่มให้ความสำคัญลดน้อยลงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีการคาดการณ์ว่า แนวโน้มการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยิ่งจะลดน้อยลงอีก โดยคาดการณ์ว่า ประชาชนในพื้นที่จะออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจบริการ และมีแนวโน้มการย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพในกรุงเทพมหานครเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกมากยิ่งขึ้น ทั้งรถยนต์ รถโดยสารสาธารณะ รถไฟ และโครงการรถไฟความเร็วสูงที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างอีกด้วย

4.3.2 ฉากทัศน์ชุมชนระยะ 10 ปี

จากฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 5 ปี แสดงให้เห็นว่า สภาพสังคมของพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์น่าจะมีความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น ทำให้การกำหนดฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 10 ปี พบว่า ประชาชนในวัยแรงงานอาจจะมีแนวโน้มย้ายไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่หรือในกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่งผลให้จำนวนประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ส่วนหนึ่งมักจะเป็นผู้สูงอายุและเด็ก ดังนั้นภาระในการเลี้ยงดูเด็กอาจจะตกเป็นภาระของผู้สูงอายุแทนบิดาและมารดาที่อยู่ในวันทำงาน สิ่งที่จะอาจเกิดขึ้นในช่วงระยะนี้คือการเลี้ยงดูและการเอาใจใส่เด็กนั้นผู้สูงอายุอาจจะเลี้ยงดูไม่ได้ดีเท่ากับบิดาและมารดาของเด็ก รวมทั้งประเด็นเรื่องการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีที่วัยเด็กมักจะเข้าถึงและใช้งานได้ดีกว่าวัยสูงอายุ ก็ยังอาจทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ตามมาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ประเด็นที่น่าสนใจในระยะ 10 ปี ซึ่งนับว่าเป็นระยะที่มีความเจริญเข้ามาถึงชุมชนอย่างชัดเจนที่สุด โดยความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวอาจส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าแหล่งน้ำที่ใช้สำหรับการอุปโภค บริโภคอาจถูกทำลายลง ดินที่ใช้เพาะปลูกทางการเกษตรเสื่อมสภาพ และอาจจะเกิดมลพิษทางอากาศเพิ่มมากขึ้น

4.3.3 ฉากทัศน์ชุมชนระยะ 15 ปี

ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ร่วมกันคาดการณ์ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 15 ปี ของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ พบว่าในระยะ 15 ปีข้างหน้า ในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์อาจจะมีการประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในรูปแบบใหม่ การเกษตรกรรมลดน้อยลงหรืออาจจะไม่มีการทำเกษตรกรรมอีกเลย ประชาชนส่วนหนึ่งออกไปทำงานนอกพื้นที่ในภาคธุรกิจบริการและภาคอุตสาหกรรม การค้าขายในพื้นที่เติบโตขึ้น ตลาดสดหรือตลาดขายอาหารเติบโตขึ้นในพื้นที่

4.3.4 ฉากทัศน์ชุมชนระยะ 20 ปี

จากการกำหนดฉากทัศน์ในชุมชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ในระยะที่ผ่านมา อาจจะทำให้ได้ว่าในระยะ 20 ปี ของท้องถิ่นแห่งนี้จะมีความเป็นเมืองอาจจะเข้ามาสู่ในพื้นที่แห่งนี้ อย่างเต็มรูปแบบ จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าพื้นที่นี้เคยมีสภาพความเป็นชุมชนชนบทมาก่อน

5.สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

หากพิจารณาในเชิงภูมิศาสตร์จะพบว่า เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ นับได้ว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยามากนัก โดยมีหน่วยทางการปกครองประกอบด้วย 3 ตำบล 19 หมู่บ้าน ดังนั้น จึงทำให้มีภาคส่วนทางสังคมที่ค่อนข้างหลากหลายที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ นอกจากนี้ ยังพบว่าประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และประมาณร้อยละ 5 ที่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้านประชากรในชุมชนเบื้องต้นจะพบว่าอัตราการเกิดมีอัตราการลดลง ซึ่งทำให้ประชากรวัยเด็กลดน้อยลงสวนทางกับอัตราของประชากรวัยสูงอายุที่มีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่า มีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตจำนวนผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์แห่งนี้ น่าจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการคาดการณ์ของประเทศไทยที่กำลังเตรียมพร้อมกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ในอนาคต

ผลจากการวิจัย พบว่าปัจจุบันเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ยังมีลักษณะที่เป็นสังคมชนบทอยู่พอสมควร แต่เป็นรูปแบบของสังคมชนบทแบบผสมผสาน กล่าวคือประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคง

ประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยมีการทำนาเป็นหลัก มีธุรกิจดั้งเดิมในพื้นที่คือโรงเผาอิฐและโรงผลิต ก้านธูป รวมทั้งประชาชนในพื้นที่อีกส่วนหนึ่งได้ประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียง จึงทำให้ในช่วงเวลากลางวันซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทำงานของประชากรวัยแรงงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ ทำให้ในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ส่วนใหญ่จะมีประชากรวัยผู้สูงอายุและวัยเด็กอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้สิ่งที่น่าเป็นกังวลในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพรหมณ์อีกประการหนึ่ง คือ ในปัจจุบันพบว่าเกิดคดีอาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งพบว่ามีจำนวนคดีที่เกี่ยวกับยาเสพติดเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าปัญหาเสพติดกำลังทวีความรุนแรงขึ้นในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ และหากพิจารณาเพิ่มเติมอีก อาจจะพบว่าความสัมพันธ์ของการเกิดคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในพื้นที่ที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งอาจจะมีอัตราที่เพิ่มขึ้นเนื่องจาก เด็กและเยาวชนในพื้นที่ขาดการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ เนื่องจากต้องไปทำงานนอกพื้นที่ซึ่งมอบภาระในการเลี้ยงดูบุตรหลานไว้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ ทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้รับการดูแลที่ไม่ทั่วถึง

ฉากทัศน์ของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ซึ่งเป็นพื้นที่ชนบทที่มีโครงการภาครัฐ (Government-led development area) เข้าไปดำเนินการในพื้นที่ โดยภาพรวมประชาชนมองเห็นว่า ที่ผ่านมาโครงการพัฒนาของภาครัฐที่มาดำเนินการในพื้นที่ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ค่อนข้างน้อย โดยส่วนใหญ่ผู้ได้รับประโยชน์จะเป็นประชาชนที่อยู่นอกพื้นที่ หรือกลุ่มทุนของเอกชนที่เข้ามาแสวงประโยชน์ในพื้นที่ โครงการของภาครัฐในอดีตที่เข้ามาดำเนินการคือ โครงการที่ส่งเสริมการผลิตไฟฟ้าจากการกักจัดขยะ ซึ่งได้สร้างมลพิษและปัญหาสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก อีกทั้งโครงการภาครัฐที่กำลังจะเข้ามาในพื้นที่คือ “โครงการคลองระบายน้ำหลากบางบาล-บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ก็ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนส่วนหนึ่งอาจจะต้องย้ายที่อยู่ไปสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ หรืออาจจะต้องย้ายออกจากนอกพื้นที่มหาพรหมณ์ เป็นต้น

ดังนั้น ทำให้ฉากทัศน์ชุมชนเทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ในระยะ 5 ปี พบว่าในพื้นที่แห่งนี้ น่าจะเกิดความสมบูรณ์ของโครงสร้างพื้นฐานในท้องถิ่น เช่น ถนน ระบบไฟฟ้า และระบบน้ำประปา เป็นต้น แต่สิ่งที่อาจจะหายไปคือกลุ่มธุรกิจดั้งเดิมอย่างธุรกิจการเผาอิฐหรือธุรกิจการเผาถ่านอาจจะมีความเสี่ยงมีแนวโน้มยุดติลง เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดมลพิษสูงในพื้นที่ท้องถิ่น และความนิยมของธุรกิจเหล่านี้ในพื้นที่เริ่มให้ความสำคัญลดน้อยลงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยิ่งจะลดน้อยลงอีก โดยคาดการณ์ว่าประชาชนในพื้นที่จะออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจบริการ รวมทั้งมีแนวโน้มการย้ายไปประกอบอาชีพในกรุงเทพมหานครเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกมากยิ่งขึ้น ทั้งรถยนต์ รถโดยสารสาธารณะ รถไฟ และโครงการรถไฟความเร็วสูงที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างอีกด้วย

สำหรับในระยะ 10 ปี พบว่าประชาชนในวัยแรงงานในพื้นที่อาจจะย้ายไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ซึ่งทำให้จำนวนประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็ก ทำให้ภาระในการเลี้ยงดูเด็กจะตกเป็นภาระของผู้สูงอายุแทนบิดาและมารดาที่อยู่ในวันทำงาน สิ่งที่จะเกิดขึ้นในช่วงระยะนี้ คือ การเลี้ยงดูและการเอาใจใส่เด็กนั้นผู้สูงอายุอาจจะเลี้ยงดูและให้ความใส่ใจไม่ได้ดีเท่ากับบิดาและมารดาของเด็ก รวมทั้งประเด็นเรื่องการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีที่วัยเด็กมักจะเข้าถึงและใช้งานได้ดีกว่าวัยสูงอายุ ก็ยังอาจจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ตามมาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ในระยะ 10 ปีดังกล่าวนี้ น่าจะมีความเจริญเข้ามาถึงชุมชนแห่งนี้อย่างชัดเจน โดยความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวอาจจะส่งผล

ให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าแหล่งน้ำที่ให้บริการอุปโภคบริโภคอาจถูกทำลายลง ดินที่ใช่เพาะปลูกทางการเกษตรเสื่อมสภาพ และอาจจะเกิดมลพิษทางอากาศเพิ่มมากขึ้น

ต่อมาฉากทัศน์ชุมชนระยะ 15 ปี พบว่าพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์อาจจะมีการประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในรูปแบบใหม่ เนื่องจากภาคการเกษตรกรรมลดน้อยลงหรืออาจจะไม่มีการเกษตรอีกเลย ประชาชนส่วนหนึ่งออกไปทำงานนอกพื้นที่ในภาคธุรกิจบริการและภาคอุตสาหกรรม และสุดท้ายในระยะ 20 ปี อาจจะกล่าวได้ว่าความเป็นเมืองอาจจะเข้ามาสู่ในพื้นที่ท้องถิ่นนี้ จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าพื้นที่นี้เคยมีสภาพความเป็นชุมชนชนบทมาก่อน นั้นหมายความว่า ชุมชนชนบทแห่งนี้จะกลายเป็นเมืองอย่างสมบูรณ์

จากการร่วมกันกำหนดฉากทัศน์ชุมชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ของประชาชนในพื้นที่ อาจสรุปได้ว่า ประชาชนในพื้นที่คาดการณ์ว่าการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์แห่งนี้ เริ่มมีความเจริญเข้าไปสู่ภายในชุมชน ซึ่งสาเหตุหนึ่งเกิดการโครงการพัฒนาของภาครัฐที่เข้ามาพัฒนาภายในพื้นที่และโครงการรัฐที่เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ใกล้เคียง โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่ที่พบในสังคมชนบทเกือบทุกที่ กล่าวคือเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ซึ่งลักษณะสำคัญของประชาชนในเขตเมือง คือ “การที่ต่างคนต่างอยู่” จนในที่สุดพื้นที่ชุมชนแห่งนี้จะเปลี่ยนสภาพกลายเป็นชุมชนเมืองโดยสิ้นเชิง และกระแสนการพัฒนาที่ยิ่งทำให้เกิดการเร่งการพัฒนาพื้นที่ชนบทนี้ให้กลายเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากอดีตถึงปัจจุบันนี้พื้นที่ดังกล่าวมีโครงการภาครัฐขนาดใหญ่ (Mega-project) เข้ามายังพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้ในอนาคตประชาชนในพื้นที่ไม่ต้องการเห็นโครงการรัฐที่จะมาพัฒนาพื้นที่และสร้างผลเสียให้กับคนในชุมชน ดังนั้นภาพที่พึงประสงค์หรือภาคฝันของประชาชนในท้องถิ่นแห่งนี้ “ยังต้องการให้เกิดความเจริญขึ้นในท้องถิ่นเกิดการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับคนในพื้นที่ แต่ต้องไม่เป็นการพัฒนาที่ลดระดับคุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาทำลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท้องถิ่น”

นอกจากนี้ ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาทางครอบครัวและสังคมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นนี้ ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน แต่มีสาเหตุจากการพัฒนาในระดับประเทศ โดยปัญหาดังกล่าวประกอบด้วย ปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร หรือการใช้สื่อ Social Network ในทางที่ผิดหรือไม่สมควร และปัญหาการเรียนหนังสือไม่จบอันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นต้น ทำให้การตีกรอบการแก้ไขปัญหาอาจจะไม่สามารถพิจารณาได้เพียงบริบทภายในชุมชน แต่ยังคงพิจารณาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ด้วย

6. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนอกเหนือจากกระบวนการจัดประชุมประชาคมที่เกิดขึ้นในทุกปี เพื่อรับฟังความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการเตรียมความพร้อม กับสภาพอนาคตที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนในทุกระยะ ซึ่งอาจจะทำให้ชุมชนต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่

6.2 ข้อเสนอในการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการดำเนินการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ฉากทัศน์จากประชาชนในชุมชน ฉากทัศน์จากผู้บริหาร ท้องถิ่น และเปรียบเทียบกับแผนพัฒนาและแนวนโยบายการพัฒนาในระดับจังหวัด ซึ่งจะช่วยให้เห็นว่าประชาชนในท้องถิ่นมีสภาพอนาคตในพื้นที่สอดคล้องหรือแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาจากภาครัฐมาก น้อย เพียงใด อย่างไร

7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand ในมิติ ด้าน สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โครงการโดยสถาบันพระปกเกล้าโดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงาน การวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2563 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ทศพล สมพงษ์ ผู้เชี่ยวชาญประจำ สถาบันพระปกเกล้า มา ณ โอกาสนี้ด้วย

8. บรรณานุกรม

- ไชยมนู กุนอก และปิยพงษ์ บุชบงก์. (2561). ฉากทัศน์การบริหารจัดการเครือข่ายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นเชิงเกษตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน: กรณีชุมชนบ่อแกและบ่อทอง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 8(1), 118 -134.
- เทศบาลตำบลมหาพรหมณ์. (2563). *แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ 2563 – 2567*.
- นงนภัส คู่วรัญญู เทียงมล. (2551). *การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวิดา เจริญจินดารัตน์ และดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์. (2561). งานวิจัยท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 36(2), 152-161.
- อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2563). *อนาคตศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: แผนงานบูรณาการยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคมคนไทย 4.0.